

ESIMENE OSAKOND

OTSUS

VASTUVÕETAVUSE KOHTA

Kaebus nr 37043/97
kohtuasjas Vitali SLAVGORODSKI
versus EESTI

Euroopa Inimõiguste Kohus (esimene osakond), olles 9. märtsil 1999 kokku tulnud kojana, kuhu kuuluvad

esimees J. Casadevall,
kohtunikud L. Ferrari Bravo,
Gaukur Jörundsson,
R. Türmen,
C. Bîrsan,
W. Thomassen,
R. Maruste ja

ja *osakonna sekretär* M. O'Boyle,

võttes arvesse Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklit 34,
võttes arvesse Vitali Slavgorodski 23. juulil 1996 Eesti vastu esitatud kaebust, mis registreeriti 25. juulil 1997 toimikuna nr 37043/97,
võttes arvesse kohtureeglite reeglis 49 ette nähtud raportit,
võttes arvesse vastustajariigi valitsuse 22. juulil 1998 esitatud seisukohti ja kaebaja sellele 24. septembril 1998 esitatud vastust,
olles pidanud nõu, on teinud järgmise otsuse.

ASJAOLUD

Kaebaja Vitali Slavgorodski on Eesti kodanik, kes on sündinud 1940. aastal ja elab Tallinnas.

Kohtuasja asjaolud, nagu osalised need esitasid, võib kokku võtta järgmiselt:

A. Kohtuasja asjaolud

Kaebaja mõisteti Tallinna Linnakohtu 15. novembri 1994 kohtuotsusega süüdi mõrvas ja talle määrati vanglakaristus. Tallinna Ringkonnakohus jättis 5. jaanuari 1995 otsusega esimese astme kohtu otsuse muutmata. Riigikohus ei andnud 8. märtsil 1995 kassatsioonkaebusele menetlusluba. Järgnevalt proovis kaebaja algatada teistmismenetlust, kuid Riigikohus ei võtnud

19. aprillil 1995 tema teistmisavaldust menetlusse. Seejärel esitas ta Vabariigi Presidendile armuandmistootluse, kes sellest 16. oktoobril 1995 keeldus.

Pärast süüdimõistmist paigutati kaebaja Murru vanglasse. 4. septembril 1998 vabastati ta tingimisi.

Kinnipidamise ajal avas vangla administratsioon kaebaja sissetulevat ja väljaminevat posti regulaarselt ning tema kirjavahetuse edasi- ja kohaletoometamine toimus hilineamisega. Kaebaja sai väidetavalt juba avatud kirju Siseministeeriumilt, prokuratuurilt, presidendilt, rahvusvahelistelt organisatsioonidelt ja jõuluvanalt. Mis puutub väljaminevatesse kirjadesse, siis vangla administratsioon oli avanud tema kirjad presidendile ja jõuluvanale.

Kaebaja väidab, et kirjad Euroopa Inimõiguste Komisjonilt, kuupäevadega 12. detsember 1996, 22. jaanuar 1997, 16. aprill 1997, 25. juuli 1997, 22. oktoober 1997, 19. detsember 1997 ja 5. juuni 1998, anti talle juba avatult.

Komisjoni kiri dateeringuga 25. juuli 1997, mis saabus vanglasse 11. augustil 1997, avati vangla administratsiooni poolt ja anti kaebajale 14. augustil 1997 koos nõudega allkirjastada kinnitus, et teda on selle sisust informeeritud. Sellel kirjal, mille kaebaja on komisjonile tagastanud, on Murru vangla tempel koos viitenumbri ja kuupäevaga 11. august 1997.

B. Asjassepuutuv riigisisene õigus

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 43 sätestab:

„Igäihel on õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.“

Asjaolude toimumise ajal oli vangide kirjavahetus reguleeritud järgnevate 21. juunil 1993 vastu võetud täitemenetluse seadustiku ja 2. veebruari 1994 justiitsministri määrusega vastu võetud vanglaasutuse sissekorraeeskirja sätetega.

Täitemenetluse seadustik

§ 98. Kinnipeetava õigused

„ ... kinnipeetaval [on] õigus:

5) kirjavahetusele ja telefonikõnedele administratsiooni kontrolli all;

7) esitada avaldusi ja kaebusi vanglaasutuse administratsioonile ning vanglaasutuse tegevuse üle järeelvalvet teostavale riigi- või ühiskondlikule asutusele. Kohtule, kaitsjale, Vanglate Ametile või prokurörile adresseeritud avaldusi on administratsioonil keelatud kontrollida.“

§ 122. Kirjavahetus ja telefonikõned

„Kinnipeetaval on õigus administratsiooni järeelvalve all saata ja saada piiramatul arvul kirju...“

Vanglaasutuse sisekorraeeskiri

„Kirju saadetakse ainult vanglaasutuse administratsiooni kaudu tsensuuri läbides. Kirjad lastakse postkasti või antakse administratsiooni kätte avatult“ (punkt 96).

„Kontrollimata edastatakse kohtule, prokurörile, kaitsjale ja Vanglate Ametile adresseeritud kirjad, mida võib administratsioonile anda suletud ümbrikus ning mis edastatakse adressaadile samal või hiljemalt järgmisel tööpäeval“ (punkt 101).

„Kinnipeetav võib esitada avaldusi suuliselt või kirjalikult. Kirjalikud avaldused saadab vanglaasutuse administratsioon adressaadile...“ (punkt 105).

„Kirjalikud avaldused registreeritakse vanglaasutuse kantseleis ja saadetakse kolme päeva jooksul adressaadile“ (punkt 112).

„Vastused avalduste lahendamise tulemuste kohta tehakse kinnipeetavale teatavaks allkirja vastu kolme päeva jooksul vastuse saabumisest ning lisatakse kinnipeetava isikutoimikusse“ (punkt 113).

10. mail 1996 juhendas Justiitsministeerium oma ringkirjas vanglate direktoreid saatma suletult ja viivitamata ära kõik kirjad, mis on adresseeritud konventsiooni järelevalveorganitele.

30. juunil 1998 avaldati ja 16. juulil 1998 jõustusid täitemenetluse seadustiku, jälitustegevuse seaduse, kriminaalmenetluse koodeksi ja halduskohtumenetluse seadustiku muutmise seadus. Muudetud paragrahvid sätestavad järgmist:

§ 98. Kinnipeetava õigused

“(1) ... kinnipeetaval [on] õigus:

5) kirjavahetusele ja telefonikõnedele;

7) esitada avaldusi ja kaebusi vangla administratsioonile ning vangla tegevuse üle järelevalvet teostavale riigi- või ühiskondlikule asutusele. Kohtule, kaitsjale, Vanglate Ametile või prokurörile adresseeritud avaldusi on administratsioonil keelatud kontrollida.

(2) Kõik kinnipeetavale saadetud või tema poolt saadetavad kirjad, välja arvatud käesoleva paragrahvi 1. lõike punktis 7 tähendatud asutustele adresseeritud kirjad, avatakse julgeoleku ja ohutuse tagamiseks kinnipeetava juuresolekul ning võetakse sealt ära keelatud esemed.”

§ 122. Kirjavahetus ja telefonikõned

“(1) Kinnipeetaval on õigus saata ja saada piiramatul arvul kirju ...

(2) Kinnipeetava kirjavahetuse, postisaadetiste ning telefoni, telegraafi või muude üldkasutatavate tehniliste sidekanalitega edastatavate sõnumite sisu on õigus kontrollida ainult jälitustegevuse seaduses sätestatud alustel ja korras kohtu loal.”

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 15 sätestab:

“Igaühel on õigus pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda mis tahes asjassepuutuva seaduse, muu õigusakti või toiminguga põhiseadusevastaseks tunnistamist.

Kohus järgib põhiseadust ja tunnistab põhiseadusevastaseks mis tahes seaduse, muu õigusakti või toimingut, mis rikub põhiseaduses sätestatud õigusi ja vabadusi või on muul viisil põhiseadusega vastuolus.”

Eesti Vabariigi põhiseaduse § 123 sätestab:

“Kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepinguga, kohaldatakse välislepingu sätteid.”

KAEBUSED

1. Kaebaja kaebab vangla administratsiooni sekkumise üle tema kirjavahetusse komisjoniga, väites, et komisjoni kirjad anti talle edastati avatult ja viivitusega. Kaebaja tugineb varasema konventsiooni artiklile 25.¹
2. Kaebaja kaebab ka vangla ametivõimude sekkumise üle tema muusse kirjavahetusse. Ta märgib, et tema isiklikku kirjavahetust avati regulaarselt ja vanglapersonal edastas talle kirju tihti viivitusega.

MENETLUS KOHTUS

23. juulil 1996 esitati avaldus Euroopa Inimõiguste Komisjonile ja see registreeriti 25. juulil 1997.

21. mail 1998 otsustas komisjon edastada kaebaja kaebuse tema kirjavahetusse sekkumise kohta vastustajariigi valitsusele ja tunnistada kaebus ülejäänud osas vastuvõetamatuks.

Valitsus esitas oma kirjaliku seisukoha 22. juulil 1998. Kaebaja vastas 24. septembril 1998.

Vastavalt konventsiooni 11. protokoll artikli 5 lõikele 2 kuulus kohtuasi alates 1. novembrist 1998 läbivaatamisele kohtu poolt protokoll sätete alusel.

ÕIGUSKÜSIMUSED

1. Kaebaja kaebab selle üle, et vanglaametnikud sekkusid tema kirjavahetusse komisjoniga ja ka muusse kirjavahetusse.

Valitsus vaidlustab kaebuse vastuvõetavuse, väites, et kaebaja ei ole ammendanud riigisiseseid õiguskaitsevahendeid. Valitsus leiab, et kaebajale on Eesti seadustega tagatud tõhusad kohtulikud ja halduslikud õiguskaitsevahendid. Esiteks, vastavalt põhiseaduse § 15, oleks kaebaja võinud esitada hagi pädevale esimese astme kohtule väidetava põhiseaduse § 43 ja konventsiooni artiklite 8 ja 25 (nüüd artikkel 34) rikkumiste kohta koos täiendava võimalusega esitada hiljem kaebus kõrgema astme kohtutele. Kuna konventsioon on Eesti õigussüsteemis

¹ Mõiste “endine” viitab konventsiooni tekstile enne protokoll nr. 11 jõustumist 1. novembril 1998.

otsekohalduv ja ülimuslik vastuolu korral riigisisese õigusega, oleks kohtud olnud kohustatud kohaldama konventsiooni sätteid ning eelistama neid muudele õigusaktidele, mis reguleerivad kaebaja kirjavahetust, ja neist tulenevale halduspraktikale.

Teiseks oleks kaebaja võinud esitada kaebuse Murru vangla direktorile, Vanglate Ameti peadirektorile ja/või justiitsministrile. Nende haldusorganite otsuste peale oleks saanud edasi kaevata halduskohtusse. Kaebus justiitsministrile augustis-septembris 1997 oleks juhtinud tähelepanu konventsiooni artiklitest 8 ja 25 tõusetunud probleemile, viinud uute ajutiste juhiste andmiseni vanglaametnikele ja kiirendanud seadusandlikku reformi, mis toimus juunis 1998.

Kaebaja seab kahtluse alla valitsusasutustele kaebamise tõhususe. Ta väidab, et vastused Eesti riigiasutustelt, eriti Vabariigi Presidendi kantseleist ja Riigiprokuratuurist, ei ole adresseeritud mitte temale, vaid vangla direktorile nõudega viia kaebaja nende sisuga kurssi. Kaebaja sõnul viitab see sellele, et sekkumine vangide kirjavahetusse on lubatud riigi kõrgeima võimu poolt ja väljendab valitsuse poliitikat. Nende asjaolude tõttu oleks kaebuse esitamine justiitsministrile kasutu.

Kaebaja seab kahtluse alla ka vangla juhtkonna vastu kohtumenetluse algatamise praktilisuse. Ta viitab õigusteenuste kättesaadavuse probleemile vanglas ja väidab, et oma nelja vangistusaasta jooksul ei meenu talle ühtegi juhtumit, kus kinnipeetav oleks esitanud hagi vangla juhtkonna vastu.

Kohus märgib, et konventsiooni artikli 35 lõikes 1 sisalduv riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise reegel nõuab, et kaebaja peaks kasutama tavapäraseid õiguskaitsevahendeid, mis on kättesaadavad ja tõhusad väidetava rikkumise heastamiseks (vt muu hulgas *Akdivar jt vs. Türgi*, 16. septembri 1996 otsus, lk 1210, p 65). Sellised õiguskaitsevahendid ei pea olema piisavalt tagatud mitte üksnes teoreetiliselt, vaid ka praktikas; kui see nii ei ole, siis ei ole need piisavalt kättesaadavad ja tõhusad (*ibid.*).

Kohus tuletab meelde, et riigisiseste õiguskaitsevahendite ammendamise osas on tõendamiskoormis jagatud. Valitsus peab tõendama ammendamist, et veenda kohut selles, et õiguskaitsevahend oli asjaomasel perioodil kättesaadav nii teoreetiliselt kui ka praktikas: see tähendab, et kõnealune õiguskaitsevahend oli kättesaadav, selle abil oli võimalik heastada kaebaja kaebused ning sellel olid mõistlikud eduväljavaated. Kui eeltoodud tõendamiskoormis on täidetud, siis on kaebaja kohustus tõendada, et valitsuse viidatud õiguskaitsevahend oli tegelikult ammendatud või et konkreetse asja erilistest asjaoludest tulenevalt ei olnud see piisav ega tõhus või et esinesid erilised asjaolud, mis vabastavad kaebaja selle nõude täitmisest (*ibid.*, lk 1211, p 68).

Lisaks tuleb selle reegli rakendamisel võtta arvesse asjaolu, et seda kohaldatakse inimõiguste kaitse süsteemi raames, mille on loonud konventsiooniosalised (*ibid.* § 69). Sellest tulenevalt on kohus tõdenud, et artikli 35 lõiget 1 (endine artikkel 26) tuleb kohaldada teatud paindlikkuse ja üleliigse formalismita (vt nt *Cardot v. Prantsusmaa*, 19. märtsi 1991 aasta otsus, lk 18, p 34). Kohus on tunnistanud ka, et ammendamise nõue ei ole ei absoluutne ega automaatselt kohaldatav; kontrollides, kas seda on järgitud, on oluline võtta arvesse iga üksikjuhtumi konkreetseid asjaolusid (vt nt *Van Oosterwijk v. Belgia*, 6. novembri 1980 otsus, lk 18, p 35). See tähendab muu hulgas, et reaalselt tuleb arvestada mitte üksnes õiguskaitsevahendi formaalset

olemasolu konventsiooniosalise õigussüsteemis, vaid ka üldist õiguslikku ja poliitilist konteksti, milles need toimivad, samuti kaebaja isiklikku olukorda (vt *Akdivar* otsus, viidatud ülal, lk 1211, p 69).

Käesoleval juhul, arvestades eriti riigisiseseid õigusakte, mis lubavad kaebaja kirjavahetust komisjoniga avada, märgib kohus, et Valitsus ei ole näidanud, et asjaolude toimumise ajal olid kaebaja käsutuses tema kaebuse lahendamiseks piisavad halduslikud õiguskaitsevahendid. Kohus tuletab meelde, et haldusorganite poole pöördumist võib pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks kaebuste puhul, mis seonduvad vanglareeglistiku kohaldamise või täitmisega (vt muu hulgas *Boyle ja Rice v. Ühendkuningriigid*, 27. aprilli 1988 otsus, lk 26, p 65, ja *Silver jt*, 25. märtsi 1983 otsus, lk 43, p 116). Kohus leiab, et ei ole tõendatud, et sellise kaebuse esitamine haldusorganitele, nagu käesoleval juhul kõne all, millega vaidlustati asjakohaste sätete kooskõla konventsiooniga, oleks pakkunud kaebajale võimalust kaebuse heastamiseks.

Seoses õiguskaitsevahenditega kohtumenetluses ei ole Valitsus esitanud näiteid juhtumite kohta, kus võrreldavas olukorras kinnipeetava vahetult konventsiooni sätetele toetuv põhiseaduslik kaebus oleks riigi kohtute poolt rahuldatud. Sellise õiguskaitsevahendi olemasolu ei ole järelikult piisavalt kindel.

Eeltoodut arvestades leiab kohus, et kaebaja kaebust ei saa tagasi jätta läbi vaatamata põhjusel, et riigisiseseid õiguskaitsevahendeid ei ole ammendatud.

2. Kaebaja kaebab oma komisjoniga kirjavahetusse sekkumise üle endise konventsiooni artikkel 25 lõige 1 (nüüd artikkel 34) alusel, mis asjakohases osas sätestab järgmist:

„Seda deklareerinud Kõrged Lepinguosalised kohustuvad mitte mingil viisil takistama selle õiguse tõhusat kasutamist..”

Kohus leiab, et kaebus tõstatab ka küsimusi konventsiooni artikli 8 alusel, mille tekst on järgmine:

„1. Igäihel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.

2. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.“

Valitsus tunnistab, et komisjoni kirja kaebajale avamine 25. juulil 1997 ei olnud konventsiooni artikliga 25 kooskõlas. Valitsus viitab lüngale 1994. aasta vangla sisekorraeeskirjas, mis avaldati enne konventsiooni Eesti-poolset ratifitseerimist ning mis ei näinud ette erandit kirjavahetuseks komisjoniga. Sellegipoolest, eeskirja punkti 101 lüngast teadasaamisel andis justiitsminister 10. mail 1996 välja uued juhised vangladirektoritele, käskides neil edastada kõik konventsiooni institutsioonidele adresseeritud kirjad avamata ja viivitamatult. Sarnaseid juhiseid ei antud sissetulevate kirjade kohta. Valitsus viitab veel 30. juunil 1998 kehtestatud täitemenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muudatustele ning väidab, et mõiste „kohus“ § 98 lõige 1 punktis 7 hõlmab ilmselgelt Euroopa Inimõiguste

Komisjoni ja Kohut. Valitsus märgib, et uute õigusaktide alusel ei teki tulevikus enam käesoleva kaebusega sarnast olukorda.

Kaebaja peab tema kirjavahetust reguleerivaid õigusnorme ja vastavat praktikat õigusvastasteks.

Võttes arvesse poolte väiteid, leiab Kohus, et see osa kohtuasjast tõstatab keerukaid konventsioonist tulenevaid õiguslikke ja faktilisi küsimusi, mille üle otsustamine peaks sõltuma kaebuse sisulisest läbivaatamisest. Seetõttu järeldab kohus, et see osa kaebusest ei ole konventsiooni artikli 35 lõike 3 mõttes selgelt põhjendamatu. Muid aluseid kaebuse vastuvõetamatuks tunnistamiseks ei leitud.

3. Kaebaja kaebab ka vangla administratsiooni sekkumise üle oma muusse kirjavahetusse. Ta viitab oma kirjade järjepidevale avamisele vanglaametnike poolt ja viivitustele kirjade temale edastamisel.

Valitsus leiab, et sekkumine kaebaja kirjavahetusse täitis konventsiooni artikli 8 lõikes 2 sätestatud tingimusi ja oli kooskõlas inimõiguste kohtu praktikaga, mis aktsepteerib põhjendatud määral kontrolli kinnipeetavate kirjavahetuse üle. Valitsus tõi välja, et kuigi kaebaja kirjavahetus avati ja viibis, seda ei peatatud ega tsenseeritud vangla administratsiooni poolt. Samuti ei takistatud kaebajat kirjade saatmisel või saamisel ega piiratud nende arvu.

Kaebaja ei vaidlusta, et mingil kujul järelevalve tema kirjade üle toimub. Ta leiab siiski, et tema kirjavahetusse sekkumine on lubamatu.

Võttes arvesse poolte seisukohti, leiab kohus, et ka see osa kohtuasjast tõstatab keerukaid konventsioonist tulenevaid õiguslikke ja faktilisi küsimusi, mille üle otsustamine peaks sõltuma kaebuse sisulisest läbivaatamisest. Seetõttu järeldab kohus, et see osa kaebusest ei ole konventsiooni artikli 35 lõike 3 mõttes selgelt põhjendamatu. Muid aluseid kaebuse vastuvõetamatuks tunnistamiseks ei leitud.

Eeltoodust lähtuvalt kohus poolthäälte enamusega

tunnistab kaebuse vastuvõetavaks, ilma sellele sisulist hinnangut andmata.

Michael O'Boyle
Osakonna sekretär

Josep Casadevall
Esimees